

ВИЩА ШКОЛА

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.64-2.15>

О. М. Моренко

аспірант кафедри педагогіки та педагогічної майстерності
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Статтю присвячено дослідженню проблеми формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення з метою, задоволення актуальної потреби, підготовки фахівців високого рівня кваліфікації для соціальної сфери, що є особливо актуальним в сучасних умовах змін суспільства та життєдіяльності людини. Проаналізовано стан розробленості проблеми формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення. Визначено особливості здійснення практичної підготовки фахівців для соціальної сфери. Виявлено, що важливою умовою підготовки конкурентоспроможного фахівця є необхідність підготовки його згідно з вимогами, що відповідають міжнародним кваліфікаційним стандартам. Зазначено, що професійно-особистісний розвиток, здатність людини до самовдосконалення, є тим фундаментом, на якому будуються адаптивні функції особистості у професійній діяльності. З'ясовано сутність феномена готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення. Для створення цілісного уявлення про ефективність освітнього процесу зазначено педагогічні умови, що забезпечують формування готовності до професійного самовдосконалення.

Виявлено, теоретично обґрунтовано актуальність формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення (проведено підготовку до діагностування стану сформованості готовності практикуючих соціальних працівників до професійного самовдосконалення). Вирішено, що для визначення стану сформованості готовності до професійного самовдосконалення майбутніх соціальних працівників є необхідність проведення дослідження серед практикуючих соціальних працівників та випускників закладів вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» та як результат пошукової діяльності створено опитувальник. Дослідження спрямоване на виявлення ступеня розуміння поняття «професійне самовдосконалення», актуальності даної проблематики в сучасних умовах, вивчення реального стану готовності до безперервного професійного самовдосконалення. Актуалізовано питання вивчення стану методичного забезпечення закладів вищої освіти щодо цілеспрямованого формування готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення. Зроблено припущення, що ефективність формування готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення забезпечить проектування моделі на основі визначених критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення.

Ключові слова: самовдосконалення, професійне самовдосконалення, професійний розвиток особистості, готовність до професійного самовдосконалення, підготовка майбутнього соціального працівника.

Постановка проблеми. В нашому суспільстві постійно відбуваються зміни, що зумовлені соціальними інноваціями для розв'язання старих і запобігання виникненню нових суспільних проблем. Більшість проблем безпосередньо пов'язані з життєдіяльністю людини та потребують комплексного вирішення у сфері соціального захисту, психолого-педагогічної підтримки особистості, сім'ї, різноманітних груп населення. Тому виникає потреба підготовки фахівців високого рівня

кваліфікації для соціальної сфери, задовольнити яку можна лише за умови вдосконалення процесу фахової підготовки фахівців цього напрямку. У сучасних умовах здійснення практичної підготовки фахівців для соціальної сфери особливої актуальності набуває питання гармонізації теоретичного і практичного складників підготовки майбутніх фахівців, подальшої розробки засад практичного навчання студентів, зорієнтованості на формування професійних умінь і навичок, стій-

кої мотивації до самовдосконалення в майбутній професійній діяльності. Відповідність отриманих знань, в процесі фахової підготовки, до вимог сучасної практики соціальної роботи [6, с. 35; 8, с. 234].

В процесі системної й цілеспрямованої фахової підготовки створюються всі необхідні умови для ефективної реалізації педагогічного супроводу процесу формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення. Важливою умовою ефективного формування готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення у процесі фахової підготовки є з'ясування фактичного стану проблеми, визначення передумов та специфіки цього процесу. Що дозволить вдосконалити процес фахової підготовки фахівців – спроектувати модель формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення в процесі фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему самовдосконалення особистості досліджували І. Бех, Н. Бітянова, Т. Вайніленко, І. Донцов, С. Єлканов, Ю. Орлов, Л. Рувинський, Г. Селевко, М. Сметанський, В. Тертична, Л. І. Сущенко та інші. Умовам успішної підготовки молоді до постійного самовдосконалення присвячені дослідження Т. Вайніленко, О. Діденка, К. Соцький, Г. Цветкова, Т. Шестакової. В наукових дослідженнях В. Лозового, В. Тертичної підкреслюється діалектична єдність особистісного та професійного аспектів самовдосконалення. Питаннями формування професійних компетентностей майбутнього соціального працівника в Україні займаються такі вчені, як: М. Букач, І. Грига, С. Грищенко, Н. Кабаченко, Р. Кравченко, Т. Семигіна, А. Капська та інші.

Суспільні зміни, які зумовлені соціальними інноваціями детермінують постійний розвиток та зміни соціальної сфери. Підготовки студентів у закладах вищої освіти зумовлена цілями й особливостями їхньої майбутньої професійної діяльності, необхідністю здійснення важливих професійних функцій. Тому, задоволення кадрової потреби можливе за умови оптимізації стратегії соціальної освіти – підготовки компетентних фахівців соціальної сфери, здатних до професійного самовдосконалення. З'ясувати сучасні потреби працівників соціальної сфери допоможе дослідження стану сформованості готовності практикуючих соціальних працівників до професійного самовдосконалення.

Мета дослідження. Головною метою цієї роботи є дослідження актуальності та важливості професійного самовдосконалення майбутніх соціальних працівників в процесі фахової підготовки. Для досягнення мети поставлено завдання – визначити стан сформованості готовності до про-

фесійного самовдосконалення у фахівців соціальної роботи що працюють за спеціальністю 231 «Соціальна робота».

Виклад основного матеріалу. Важлива умова підготовки конкурентоспроможного фахівця є необхідність підготовки його згідно з вимогами, що відповідають міжнародним кваліфікаційним стандартам.

Для успішної організації професійної діяльності, соціальні працівники мають встигати за сучасним вимогам професії в умовах змін суспільства та життєдіяльності людини. Це можливо за умови високого рівня професійної підготовки, мотивації до постійного підвищення кваліфікації, працездатності, усвідомлення логіки розвитку своєї кар'єри, вміння реалізовувати власний потенціал, спрямованості на самовдосконалення себе як особистості та професіонала.

Професійна підготовка фахівця у закладах вищої освіти зумовлена цілями й особливостями майбутньої професійної діяльності та покликана сприяти розвитку в майбутніх спеціалістів здатності до творчості, самостійного мислення, прийняття рішень, організації своєї діяльності й управління нею, безперервної самоосвіти та самовдосконалення. У період навчання в закладах вищої освіти закладаються мотиваційно-ціннісні, когнітивні та рефлексивно-діяльнісні основи професійного саморозвитку особистості як складової частини професійного самовдосконалення [7].

Дослідники (Р. Бернс, А. Маслоу, Дж. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл), наголошували, що важливим під час формування зовнішніх умов, які допомагають (чи заважають) людині реалізувати закладену в ній тягу, бажання до самовдосконалення є соціальне середовище. В нашому дослідженні соціальне середовище – це умови закладів вищої освіти України [3, с. 15].

Науковцями розроблені теоретичні основи самовдосконалення, професійного розвитку та саморозвитку особистості, загальні концепції педагогічного стимулювання цих процесів. Професійне самовдосконалення особистості розглядається вченими як цілеспрямована, систематична, високоорганізована й творча діяльність, що полягає в самостійному поглибленні й розширенні фахових знань, розвитку умінь, здібностей, професійно значущих якостей особистості та передбачає безперервне формування її кваліфікації й особистісне зростання [2, с. 6].

«Кожен випускник вишу повинен бути підготовлений до роботи з людьми; мати внутрішню активність, бути рефлексивним, мати здатність до самоорганізації, самоствердження та самореалізації; вміння управляти собою, чітко планувати свій робочий і вільний час, здатність до самомотивації, самостійності та самовдосконалення, наявність управлінських умінь, навичок, знань.

I, насамперед, це стосується працівників що безпосередньо працюють з людьми різного віку» зазначено в науковій роботі Дудікової Л.В. [1].

В процесі навчання у закладах вищої освіти від студентів вимагається самостійність в отриманні більшого обсягу знань, що спирається на використання апаратних та програмних засобів ІКТ та інтенсифікує формування психологічної, теоретичної та практичної готовності здобувачів вищої освіти до самоосвіти і як наслідок до самовдосконалення. Головним напрямом самовдосконалення є розвиток навичок самостійного мислення, розробка власних ідей на базі власного досвіду, на основі одержуваної інформації, спілкування з іншими людьми та зворотного зв'язку. Результативність процесу самовдосконалення розглядається з погляду мислення (наші ідеї, переконання, концепції, теорії); відчуттів (наші почуття, настрої); готовності до дій (залежно від ситуації) [3].

Самовдосконалення – систематична та цілеспрямована робота над собою, розвиток таких якостей як пунктуальність, безумовне виконання взятих на себе зобов'язань – самоконтроль.

Самоосвіта, самовиховання, самоорганізація – важливі складові частини складного і тривалого процесу самовдосконалення.

Самовдосконалення – це творче ставлення індивіда до самого себе, створення ним самого себе в процесі активного впливу на зовнішній і внутрішній світ з метою їхнього перетворення.

Професійне самовдосконалення – свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції та розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності та власної програми розвитку [3].

Аналіз проблеми дозволяє припустити, особливу роль відіграє компетентність професійного самовдосконалення студента, функцією якої є створення програм саморозвитку на основі випереджального аналізу вимог суспільства і тенденцій розвитку культурного середовища, володіння методами самоосвіти та самоконтролю, безперервне розширення простору своєї життєдіяльності, рефлексивні вміння своєї, професійної готовності та інше.

На необхідність введення такої компетентності показують дослідження багатьох науковців, які вважають, що компетентність – це міра включення людини в діяльність (Ельконін Б.Д.), діяльнісна характеристика та інтегральна якість особистості, яка проявляється в загальній її здатності та готовності до діяльності (Селевко Г.К.), здатність до здійснення практичних діяльностей (Хуторської А.В.), досвід самостійної діяльності (Долгова Л.М.), стан адекватного виконання завдання (Ландшеєр де В.), концепція навчання, яке базується на основі

компетентності, таким чином концентрується на діях (Аніщенко В.М.) тощо. На думку Ю.Г. Татура, «<...> компетентність фахівця з вищою освітою – це виявлені ним на практиці прагнення і здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, вміння, досвід, особистісні якості тощо) для успішної творчої (продуктивної) діяльності в професійній і соціальній сфері, усвідомлюючи соціальну значущість і особистісну відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного удосконалення» [9, с. 6].

Отже, професійно-особистісний розвиток, здатність людини до самовдосконалення, є тим фундаментом, на якому будуються адаптивні функції особистості щодо професійної діяльності.

Розглядаючи процес самовдосконалення в професійній сфері, заслуговують на увагу дослідження Б.М. Мастерова, Р.С. Немова, Г.А. Цукерман в яких обґрунтовується «ідея детермінації розвитку особистості діяльністю, і тому людина вивчається з позицій його відповідності професії та успішної діяльності в ній» [5].

Компетентність професійного самовдосконалення студентів розглядається як результат усвідомленої взаємодії студента з конкретним соціальним середовищем, під час якого він реалізує потреби створення у себе таких особистісних якостей, які дають успіх у професійній діяльності та в житті взагалі. В основі цього процесу лежить психологічний механізм постійного подолання внутрішніх суперечностей між наявним рівнем професіоналізму («Я-реальне професійне») і деяким уявним (змодельованим) його станом «Я-ідеальне професійне». З огляду на те, що професійне самовдосконалення як соціальний процес базується на вимогах суспільства та професії до особистості майбутнього фахівця, вимоги що пред'являються повинні бути вище наявних можливостей конкретної людини. Тільки в цьому випадку виникають передумови до самовдосконалення у вигляді внутрішніх суперечностей в процесі діяльності майбутнього фахівця, результатом вирішення яких є процес цілеспрямованого розвитку власної особистості. Лише за умови усвідомленого прийняття пропонованих вимог студент буде відчувати потребу в самовдосконаленні. Потреба знаходить свій предмет в образі «Я-ідеальне професійне» і стає мотивом у роботі над собою, і якщо джерело професійного самовдосконалення міститься в соціальному оточенні, то рушійні сили цього процесу слід шукати всередині особистості – у вигляді мотивів професійного самовдосконалення студента [4].

У процесі фахової підготовки відбувається формування готовності до професійного самовдосконалення. Для створення цілісного уявлення про ефективність освітнього процесу, необхідно зазначити педагогічні умови, що забезпечують

формування готовності до професійного самовдосконалення:

- формування мотивації та потреби у професійному самовдосконаленні;
- створення сприятливої соціально-психологічної атмосфери для прояву активності та особистісного розвитку студентів;
- розвиток самостійності студентів через організацію їх самоосвіти та самовиховання (формування навичок);
- педагогічне керівництво цим процесом на основі індивідуального підходу, налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії між студентами та викладачами.

Для визначення стану сформованості готовності до професійного самовдосконалення у майбутніх соціальних працівників є необхідність проведення дослідження серед практикуючих соціальних працівників та випускників закладів вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота». Дослідження спрямоване на виявлення ступеня розуміння поняття «професійне самовдосконалення», актуальності даної проблематики в сучасних умовах, вивчення реального стану готовності до безперервного професійного самовдосконалення. Дослідження дозволить з'ясувати перешкоди на шляху до самовдосконалення, основних напрямів процесу самовдосконалення, усвідомлення особистих мотивів професійного самовдосконалення.

Дослідження планується провести у форматі онлайн-опитування (гул-форма). Питання опитувальника можуть бути як відкритими так і закритими.

Мета полягає у дослідженні можливостей та шляхів формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення; вивчення стану цілеспрямованого формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення в процесі фахової підготовки;

Завдання дослідження:

- визначення стану обізнаності фахівців з проблемою професійного самовдосконалення;
- виявлення наявного рівня сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення;
- визначення рівня актуальності та важливості проблеми професійного самовдосконалення фахівців соціальної сфери;
- вивчення чинників, які впливають на ефективність процесу самовдосконалення;
- виявлення типових недоліків у формуванні готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення та визначення їх можливих причин.

Орієнтовні питання:

1. Я досягнув(ла) суттєвих результатів у власному професійному розвитку _____

2. Для досягнення суттєвих результатів у власному професійному розвитку мені не вистає/заважає _____

3. Я досягнув(ла) суттєвих результатів у власному професійному розвитку завдяки _____

4. На мою думку, процес професійного самовдосконалення є актуальним для професії соціального працівника _____

5. Я був(ла) готовий до професійного самовдосконалення після закінчення профільного навчального закладу _____

6. До професійного самовдосконалення мене спонукає _____

7. Поняття «професійне самовдосконалення» містить _____

8. Я складаю особистий план професійного самовдосконалення _____

9. Я знаю, заради чого я роблю те, що роблю _____

10. Я знаю свої сильні і слабкі сторони, які допомагають/заважають досягненню результату _____

11. Я усвідомлюю свою систему цінностей _____

12. Я знайшов(ла) баланс між роботою та особистим життям _____

13. Я вмію правильно себе організувати _____

14. Термін, протягом якого я отримаю результат, чітко визначений _____

15. Конкретні дії з досягнення мети присутні в моєму розкладі _____

16. Я знаю, що потрібно зробити вже зараз і до яких наступних кроків це призведе _____

17. Я вмію ефективно працювати з інформаційними джерелами _____

18. Я відстежую та знайомлюся з новітніми розробками/методиками/підходами у сфері професійної діяльності _____

19. Я опрацьовую, розумію та використовую в практичній діяльності новітні розробки/методики/підходи _____

20. У своїй роботі я використовую ефективні форми та методи діяльності, такі як _____

Дослідження планується провести у різних регіонах України.

Висновки та пропозиції. Отже, динамічні умови сьогодення вимагають від працівників соціальної сфери мобільності в професійній сфері та в опануванні новітніми технологіями соціальної допомоги, професійного самовдосконалення. На нашу думку, задовольнити вимоги можливо за умови цілеспрямованого формування готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення. Ефективність формування готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення забезпечить проектування моделі на основі вивчення стану сформованості готовності до професійного самовдосконалення у практикуючих соціальних працівників та вивчення методичного забезпечення закладів вищої освіти щодо цілеспрямованого формування готовності майбутніх фахівців до професійного самовдосконалення, визначення критеріїв, показників та рівнів готовності майбутніх соціальних працівників до професійного самовдосконалення.

Список використаної літератури:

1. Дудікова Л.В. Формування готовності до професійного самовдосконалення у майбутніх лікарів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2011. 230 с.
2. Дудікова Л.В. Формування готовності до професійного самовдосконалення у майбутніх лікарів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця. 2011. 22 с.
3. Затворнюк О.М. Формування у майбутніх психологів готовності до професійного самовдосконалення : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2016. 310 с.
4. Маланьїна Т.М. Внутрішньоособистісний конфлікт як показник рівня суб'єктивного благополуччя студентської молоді. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Том 1, № 5. 2016. С. 113–118.
5. Мішин С. Професійне самовдосконалення майбутніх магістрів фізичного виховання. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2014. Вип. 134. С. 173–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_134_45
6. Програма розвитку ООН в Україні. Київ. 2015–2030. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html> (дата звернення 30.04.2019) – Глобальні цілі сталого розвитку.
7. Тимошенко Н. Професійна самореалізація як один із компонентів професійного самовдосконалення особистості *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Педагогічні науки»*. № 121 (2). 2013. С. 158–161.
8. Фалинська З.З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2006. 284 с.
9. Ягупов В.В., Свистун В.І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої. *Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2007. Том 71. С. 3–8.

Morenko O. State of compliance with preparedness for professional self-development in future social workers

The article is devoted to the study of the problem of forming the readiness of future social workers for professional self-improvement with a view to meeting the urgent need, training of specialists of a high level of qualification for the social sphere, which is especially relevant in the current conditions of changes in society and human life. The state of development of the problem of forming the readiness of future social workers for professional self-improvement is analyzed. The peculiarities of practical training of specialists for social sphere are determined. It is revealed that the important condition for the training of a competitive specialist is the need to prepare it in accordance with the requirements of international qualification standards. It is noted that professional-personal development, human ability to self-improvement, is the foundation on which the adaptive functions of personality in professional activity are constructed. The essence of the phenomenon of readiness of future specialists for professional self-improvement is revealed.

To create a holistic view of the effectiveness of the educational process indicated pedagogical conditions that ensure the formation of readiness for professional self-improvement:

It is revealed, the theoretically substantiated the urgency of forming the readiness of future social workers for professional self-improvement (preparation for diagnosing the state of formation of readiness of practitioners of social workers for professional self-improvement). It was decided that in order to determine the state of formation of preparedness for professional self-improvement of future social workers, it is necessary to conduct a survey among practicing social workers and graduates of institutions of higher education in specialty 231 "Social work" and as a result of search activity a questionnaire was created. The research is aimed at revealing the degree of understanding of the concept of "professional self-improvement", the relevance of this issue in modern conditions, the study of the real state of readiness for continuous professional self-improvement. The issue of studying the status of methodological support of higher education institutions regarding the purposeful formation of the readiness of future specialists for professional self-improvement has been updated. It is assumed that the effectiveness of forming the readiness of future specialists for professional self-improvement will ensure designing of the model based on certain criteria, indicators and levels of formation of readiness of future social workers for professional self-improvement.

Key words: self-perfection, professional self-improvement, professional development of personality, readiness for professional self-improvement, preparation of the future social worker.